

Džamija u Čojluku, graditeljska cjelina

Status spomenika -> Nacionalni spomenik

Komisija za očuvanje nacionalnih spomenika, na osnovi člana V stav 4. Aneksa 8 Općeg okvirnog sporazuma za mir u Bosni i Hercegovini i člana 39. stav 1. Poslovnika o radu Komisije za očuvanje nacionalnih spomenika, na sjednici održanoj od 21. do 24. novembra 2011. godine, donijela je

ODLUKU

I

Graditeljska cjelina – džamija u Čojluku, općina Srebrenik, proglašava se nacionalnim spomenikom Bosne i Hercegovine (u daljnjem tekstu: nacionalni spomenik).

Graditeljska cjelina se sastoji od džamije i mezarja uz džamiju.

Nacionalni spomenik se nalazi na prostoru označenom kao k.č. 697, z.k. uložak broj 132, k.o. Srebrenik, općina Srebrenik, Federacija Bosne i Hercegovine, Bosna i Hercegovina.

Na nacionalni spomenik se primjenjuju mjere zaštite utvrđene Zakonom o provođenju odluka Komisije za zaštitu nacionalnih spomenika uspostavljene prema Aneksu 8. Općeg okvirnog sporazuma za mir u Bosni i Hercegovini ("Službene novine Federacije BiH", br. 2/02, 27/02, 6/04 i 51/07).

II

Vlada Federacije Bosne i Hercegovine (u daljnjem tekstu: Vlada Federacije) dužna je da osigura pravne, naučne, tehničke, administrativne i finansijske mjere za zaštitu i prezentaciju nacionalnog spomenika.

Vlada Federacije dužna je da osigura sredstva za izradu i provođenje potrebne tehničke dokumentacije za zaštitu nacionalnog spomenika.

Komisija za očuvanje nacionalnih spomenika (u daljnjem tekstu: Komisija) utvrdit će tehničke uvjete i osigurati finansijska sredstva za izradu i postavljanje informacione ploče sa osnovnim podacima o spomeniku i odluci o proglašenju dobra nacionalnim spomenikom.

III

S ciljem trajne zaštite nacionalnog spomenika, utvrđuju se sljedeće **mjere zaštite** koje se odnose na prostor definiran u tački I stav 3. ove odluke:

- dopušteni su isključivo istraživački, konzervatorsko-restauratorski, radovi na redovnom održavanju kao i radovi koji će osigurati održivu upotrebu spomenika, uključujući i one radove čiji je cilj prezentacija spomenika, uz odobrenje federalnog ministarstva nadležnog za prostorno uređenje i uz stručni nadzor nadležne službe zaštite naslijeđa na nivou Federacije Bosne i Hercegovine;
- na parcelama koje graniče sa parcelom na kojoj se nalazi nacionalni spomenik dopuštena je isključivo gradnja objekata maksimalne visine P+1, i maksimalnog gabarita 10 x 10 m;
- nije dopušteno izvođenje radova koji bi mogli ugroziti nacionalni spomenik, kao ni postavljanje privremenih objekata ili stalnih struktura čija svrha nije isključivo zaštita i prezentacija nacionalnog spomenika;
- nije dopušteno odlaganje otpada.

S ciljem **hitne zaštite** objekta, potrebno je poduzeti sljedeće mjere:

- izvršiti ispitivanje i statičku analizu konstruktivnih dijelova objekta;
- izvršiti statičku konsolidaciju objekta i sanaciju konstruktivnih dijelova uz upotrebu tradicionalnih materijala i istih tehnoloških postupaka u najvećoj mogućoj mjeri;
- zaštititi objekat od negativnih vanjskih uticaja.

Konzervatorsko-restauratorski radovi moraju biti provedeni u skladu sa sljedećim uvjetima:

- prilikom radova na restauraciji i konzervaciji u najvećoj mogućoj mjeri koristiti izvorne materijale uz primjenu izvornih metoda obrade i njihovog ugrađivanja;
- nakon provedenih istraživačkih radova vratiti ulaznom dijelu džamije funkciju i prvobitni izgled

poluzatvorenog trijema, a ukloniti betonska pristupna stepeništa i vjetrobransku konstrukciju.

IV

Stavljaju se van snage svi provedbeni i razvojni prostorno - planski akti u dijelu u kojem su u suprotnosti sa odredbama ove odluke.

V

Svako, a posebno nadležni organi Federacije Bosne i Hercegovine, kantona, gradske i općinske službe suzdržat će se od poduzimanja bilo kakvih radnji koje mogu oštetiti nacionalni spomenik ili da dovesti u pitanje njegovu zaštitu.

VI

Ova odluka dostavit će se Vladi Federacije, federalnom ministarstvu nadležnom za prostorno uređenje, nadležnoj službi zaštite naslijeđa na nivou Federacije Bosne i Hercegovine i općinskom organu uprave nadležnom za poslove urbanizma i katastra radi provođenja mjera utvrđenih u tač. II - V ove odluke, te nadležnom općinskom sudu radi upisa u zemljišne knjige.

VII

Sastavni dio ove odluke je obrazloženje sa pratećom dokumentacijom koje je dostupno na uvid zainteresiranim licima u prostorijama i na web-stranici Komisije (<http://www.kons.gov.ba>).

VIII

Prema članu V stav 4. Aneksa 8. Općeg okvirnog sporazuma za mir u Bosni i Hercegovini, odluke Komisije su konačne.

IX

Ova odluka stupa na snagu narednog dana od dana objavljivanja u «Službenom glasniku BiH».

Ovu odluku Komisija je donijela u sljedećem sastavu: Zeynep Ahunbay, Martin Cherry, Amra Hadžimuhamedović, Dubravko Lovrenović i Ljiljana Ševo.

Broj: 07.1-2.3-77/11-41
22. novembra 2011. godine
Sarajevo

**Predsjedavajući Komisije
Dubravko Lovrenović**

O b r a z l o ž e n j e

I - UVOD

Na osnovi člana 2. stav 1. Zakona o provođenju odluka Komisije za očuvanje nacionalnih spomenika, uspostavljene prema Aneksu 8 Općeg okvirnog sporazuma za mir u Bosni i Hercegovini («Službene novine Federacije BiH», br. 2/02, 27/02 i 6/04), «nacionalni spomenik» je dobro koje je Komisija za očuvanje nacionalnih spomenika proglasila nacionalnim spomenikom, u skladu sa čl. V i VI Aneksa 8. Općeg okvirnog sporazuma za mir u Bosni i Hercegovini, sve dok Komisija ne donese konačnu odluku o njihovom statusu, a za što ne postoji vremensko ograničenje, i bez obzira na to da li je za navedeno dobro podnesen zahtjev.

Centar za Islamsku arhitekturu iz Sarajeva podnio je, dana 10. februara 2003. godine, Komisiji za očuvanje nacionalnih spomenika predlog za proglašenje Džamije u Čojluk, općina Srebrenik, nacionalnim spomenikom Bosne i Hercegovine. Na osnovi predloga Komisija je pokrenula postupak za donošenje odluke o proglašenju predmetnog dobra nacionalnim spomenikom, u skladu sa članom V Aneksa 8. Općeg okvirnog sporazuma za mir u Bosni i Hercegovini i odredbama Poslovnika o radu Komisije.

Izjava o značaju dobra

Džamija u Čojluku pripada tipu jednodostupnih džamija, pravougaone tlocrtnne osnove sa četverovodnim krovom i drvenom munarom. Džamija je ubilježena u prvom austrougarskom gruntovnom popisu, 1887. godine, kao vlasništvo Vakufa Čojlučke džamije pod rednim brojem 697. Na džamiji nema originalnog tariha, a na jugoistočnoj fasadi se nalazi kamena ploča u kojoj su uklesane godine: 1666. -izgradnje i 1971. -opravke. Godine 1971, vanjski plašt, tijelo munare je u potpunosti obložen pocinčanim limom.

U haremu džamije nalazi 20 nišana od kojih je na jednom sačuvana oznaka 1209. hidžretske godine (odnosno 1794/ 95.godine). Džamija predstavlja molitveno mjesto i za mnoga okolna naselja.

Danas je u lošem stanju i planira se njena sanacija.

II - PRETHODNI POSTUPAK

U toku vođenja postupka izvršen je uvid u:

- podatke o sadašnjem stanju i namjeni dobra, uključujući opis, arhitektonski snimak i fotografije;
- uvid u sadašnje stanje dobra;
- kopiju katastarskog plana;
- zemljišno-knjižni izvadak;
- peticija Centra za islamsku arhitekturu Sarajevo od dana 10.02.2003. godine;
- historijsku, arhitektonsku ili drugu dokumentarnu građu o dobru, koja je data u popisu korištene dokumentacije u okviru ove odluke.

Prema odredbi člana V stav 2. Aneksa 8. Općeg okvirnog sporazuma za mir u Bosni i Hercegovini i člana 37. Poslovnika o radu Komisije, prije donošenja konačne odluke o proglašenju dobra nacionalnim spomenikom, Komisija je dužna pružiti mogućnost vlasniku predloženog nacionalnog spomenika, podnosiocu peticije, institucijama nadležnim za očuvanje naslijeđa, stručnim i naučnim institucijama, stručnjacima i naučnicima, kao i drugim zainteresiranim licima da iznesu svoje stavove. U skladu s tim, Komisija je dopisom broj: 06.1-35-271/03-3 od 20.02.2003. godine zatražila dostavljanje dokumentacije i stavova u vezi sa proglašenjem Džamije u Čojluku nacionalnim spomenikom, od: Medžlisa Islamske zajednice Srebrenik, Federalnog ministarstva prostornog uređenja i Zavoda za zaštitu spomenika u sastavu Federalnog ministarstva kulture i sporta. Nakon toga, Komisiji je dostavljena sljedeća dokumentacija:

- dopisom broj: 39/07 od 31.01.2007. godine Medžlis Islamske zajednice Srebrenik je dostavio posjedovni list, z.k. izvadak, fotografije, tekst o džamiji i pozitivan stav o proglašenju navedenog dobra nacionalnim spomenikom;
- dopisom broj: 229/10 od 06.10.2010. godine JU Zavod za zaštitu i korištenje kulturno-historijskog i prirodnog naslijeđa Tuzlanskog kantona je dostavio dokumentaciju za proglašenje navedenog dobra nacionalnim spomenikom.

Na osnovi uvida u prikupljenu dokumentaciju i stanje predloženog dobra, utvrđeno je sljedeće:

1. Podaci o dobru

Lokacija

Selo Čojluk se nalazi na udaljenosti od cca 2 km zapadno od Srebrenika, odnosno na udaljenosti od cca 600 m zračne udaljenosti jugozapadno od starog grada Srebrenika. Čojlučki potok (na nekim geografskim kartama se spominje i pod imenom Srebrenički potok), situiran zapadno od starog grada Srebrenika se, 2 km jugozapadno od sela Čojluk, ulijeva u rijeku Tinju. Ta trasa je u srednjem vijeku predstavljala komunikacijsku vezu starog grada Srebrenika, dolinom Tinje, sa ostalim dijelovima Bosne. Očuvana toponomastika nas upućuje na zaključak da se u užem području nalazila obradiva zemlja za stanovnike srednjovjekovnog grada Srebrenika: Vina, Vinogradi, Sadišta, Graske njive i sl.

Historijski podaci

Ispod starog grada Srebrenika zabilježena je u osmanskim defterima i varoš (prvo pominjanje te varoši je u povelji bosanskog bana Stjepan II, još 1333). To je bilo malo podgrađe sa 10-20 kuća koje se od sela razlikovalo postojanjem trga. Prema popisu iz 1533. godine u nahiji Srebrenik bile su 73 kuće (domaćinstva) i 31 neoženjen, dok je već 1548. godine bilo 486 kuća i 11 neoženjenih (*Handžić, 1975, 135-136*). Nakon Mohačke bitke, 1526. godine i pomjeranja sfere osmanskih interesa prema sjeveru, grad Srebrenik gubi svoju raniju stratešku ulogu.

Brdsko-planinski teren i nedostatak rijeke spriječili su da se ova varoš razvije u kasabu. U periodu nakon 1604(1), nakon pojave klizišta na području tadašnje varoši, došlo je do raseljavanja njenog stanovništva: jedan dio seli u južnije naselje - Mahalu Begov konak dok značajniji dio seli zapadnije, na područje koje danas poznajemo pod nazivom Čifluk.

Novo naselje-selište Čojluk se ne pominje ni u jednom defterskom popisu nastalom prije 1604. godine. Iako nam nedostatak pisanih dokumenata onemogućavaju tačno vremensko određivanje nastanka novog naselja - selišta Čojluk, imajući u vidu raseljavanje naselja iz podgrađa, kao i semantiku naziva *Čojluk*(2) (riječ je muškog

roda sa persijsko - turskim korijenima i mogla bi se prevesti kao selo, selište) možemo pretpostaviti da je naselje formirano u periodu nakon propadanja varoši. U haremu džamije je na jednom nišanu sačuvana oznaka 1209. hidžretske godine (odnosno 1794. godine), a sadržaj jednog dokumenta iz Orijentalne zbirke Arhiva Tuzlanskog kantona, implicirana nepobitnim zaključkom da je Čojluk, kao naselje sigurno postojalo početkom 18. vijeka(3).

Na jugoistočnom zidu džamije postavljena je ploča na kojoj, osim godine popravke -1971, uklesana 1666. godina označava godinu gradnje džamije. Prema iskazu starijih mještana Čojluka, ta ploča je prepis sa ranijeg tariha koji je, prema tim iskazima, zakopan upravo ispod njega, u haremu džamije prilikom te popravke džamije iz 1971. godine.

Džamija je ubilježena u prvom austrougarskom gruntovnom popisu, 1887. godine, kao vlasništvo Vakufa Čojlučke džamije pod rednim brojem 697.

U popisu Samostalnih vakufa iz 1913. godine meću vakufima spominje se i Vakuf Čojlučke džamije koji pripada gradačačkom kotaru.

Navedena džamija je prema tom popisu imala prihod od 30. kruna iz vlastitih vakufa iz kojih je izdavana plaća imamu(4). Kao mutevelija pomenutog vakufa spominje se hafiz Osman Jašarević za koga kazivanja starijih ljudi vezuju i imamsku dužnost sve do pred kraj Prvog svjetskog rata. Na tom mjestu ga nasljeđuje osoba sa istim imenom i prezimenom, a u narodu prepoznatljiv kao Mula Osman Jašarević koji tu dužnost obavlja do početka Drugog svjetskog rata.

Prema pamćenju starijih stanovnika Čojluka dužnost imama obavljali su i članovi lokalne porodice Ramića.

Prestankom rada džamije na Starom gradu Srebreniku, poslije 1850. godine njen džemat se priključuje džematu u Čojluku. Prema usmenoj predaji sačuvana su i imena nekih imama iz najranijeg perioda: Hodžić (iz Moranjaka i Tarevaca), Mulić (iz Čiflika), Selim Softić zvani Kuzum, te pomenuti Osman Jašarević.

Prema austrougarskim popisima Čojluk je bio skromno naselje. Tako 1879. godine Čojluk ima 127 stanovnika, od čega 67 muških i 61 ženskog žitelja. U narednih šest godina, odnosno 1885. godine broj stanovnika raste tako da je naselje imalo 155. stanovnika, od čega 81. muškog i 74. ženska stanovnika. U kasnijim popisima Čojluk se navodi u okviru Srebrenika, a u popisima se spominju dvije džamije: Šejh Sinanova u Gornjem Srebreniku i Čojlučka(5). Džamija je služila kao molitveno mjesto ne samo za stanovnike Čojluka već i za stanovnike drugih sela, prije svega stanovnike Dželikana i Junuzovića.

2. Opis dobra

Prema izvornom konceptu prostorne organizacije, džamija u Čojluku pripada tipu jednodimenzionalnih džamija sa četvorovodnim krovom i drvenom munarom. Početkom 20. vijeka(6) džamija je na svojoj ulaznoj, sjeverozapadnoj strani, u prizemlju imala drvene sofe, koje su kasnije zazidane, a sedamdesetih godina 20. vijeka na istoj strani objekta, u nivou prizemlja, dozidan je predulaz-vjetrobran sa pristupnim stepeništima.

Na džamiji nema originalnog tariha, a na jugoistočnoj fasadi se nalazi kamena ploča u kojoj su uklesane godine: 1666.-izgradnje i 1971.-opravke.

Zidovi džamije, u njenom izvornom stanju, imali su drvenu skeletnu konstrukciju sa zidnom ispunom od šepera. U 70-tim godinama 20. vijeka, ispunjena šeperom je zamijenjena ispunskim zidom od opeke, a drvena bondručna konstrukcija od hrastove građe je zadržana (na nekoliko mjesta, na zidnim sastavima greda i ispune, otpao je malter, a drveni stupovi bondručne konstrukcije su vidljivi i prepoznatljivi). Vanjske i unutrašnje fasade su malterisane i okrečene.

Spoljne dimenzije objekta su cca 6,20 x 8,40 metara. Preko dva stepenišna kraka postavljena paralelno sa ulaznom-sjeverozapadnom fasadom (sjeverozapadni krak: 7 x 18/29 cm; jugozapadni krak: 5 x 18/29 cm), pristupa se vjetrobranu (dimenzija cca 1,75 x 2,34 m). Vjetrobranska konstrukcija, izvedena u kombinaciji betona i zida od fasadne cigle (debljina zida je 12 cm), pokrivana je ravnom armiranobetonskom pločom, koja se oslanja na 4 ugaona stupa Ø14 cm je, najjednostavnije rečeno „prilijepljena“ uz objekat džamije: kako u vizuelnom smislu, tako i u konstruktivnom-posebno je temeljena i njene horizontalne i vertikalne konstrukcije (armiranobetonska ploča i zidovi) su potpuno odvojene od konstruktivnih elemenata džamije. U bočnim zidovima vjetrobrana, izveden je po jedan otvor dimenzija cca 87 x 205 cm.

Prostor nekadašnjih vanjskih sofa podijeljen je na dva dijela: predsoblje (dimenzija cca 1,53 x 3,48 m) sa stepeništem koje vodi na mahfil te pomoćnu prostoriju svijetlih mjera cca 1,53 x 2,09 m, smještenu lijevo od ulaznih vrata. Drveno dvokrako stepenište sa kracima zalomljenim pod uglom od 90 stepeni je postavljeno u uglu. Širina stepenišnog kraka je cca 66 cm.

Molitvenom prostoru se pristupa kroz dvokrilna, drvena vrata. Vrata imaju polukružni završetak, a svijetle mjere stolarskog otvora su 111x184 cm.

Unutrašnji molitveni prostor ima dimenzije 5,73 (jugozapad-sjeveroistok) x 6,20 (jugoistok – sjeverozapad) metara, a dijagonalna mjera iznosi cca 8,46 m. Pokriven je ravnom drvenom tavanicom koja je malterisana i okrečena. Korisna visina unutrašnjeg prostora, mjereno od poda džamije do tavanice, iznosi oko 4,70 m.

Cjelokupan enterijer džamije je omalterisan krečnim malterom i okrečen bijelom bojom.

Pod džamije je izvorno bio uračen od drvenih mosnica debljine 5-6 cm, preko kojih je, prije 5-6 godina postavljen pod od drvene daske colarice.

Džamija ima prednji **mahfil**(7), izračen od drveta, dubine cca 3,90 m i širine od cca 5,73 m. U središnjem dijelu prednjeg mahfila postavljen je polukružni istak za mujezina (dimenzija cca 155 x 68 cm/ širina istaka x dubina istaka). Cijelom dužinom mahfila postavljena je niska drvena ograda visine cca 46 cm. Ispuna ograde je u formi balustrade drvenih stubića postavljenih na osovinskom razmaku od cca 14 cm. Balustrada drvene ograde mahfila je profilirana i bojena (korištena je zelena i crvena boja), kao i donji dekorativni friz sa motivima lukova izrezbarenim na čeonj dasci istaka mahfila.

Konstrukcija mahfila oslanja se na drvenu podvlaku (presjeka cca 17,5x16 cm), postavljenu paralelno sa poprečnim zidovima džamije. Od mihrabskog zida podvlaka je udaljena cca 3,80 metara, a oslonjena je na dva drvena stupa (presjeka cca 17,5 x 17,5 cm) sa sedlima-jastucima (sedla su poprečnog presjeka 17,5x14 cm, a imaju dužinu od cca 138 cm). Drveni stupovi su profilirani i bogato dekorirani i izvedeni iz jednog komada drveta poprečnog presjeka cca 18 x 18 cm, a obračeni su ručno. Sedla-jastuci su također profilirani i imaju završetke u obliku voluta. Ukupna visina stupa iznosi cca 195 cm: baza je visine cca 33 cm, tijelo stupa visine cca 133 cm i kapitel visine cca 29 cm. Tijela stupova imaju kružni poprečni presjek promjenjivih dimenzija: na spoju sa kapitelom, odnosno sa bazom stupa, Ø stupa je cca 11 cm, a u sredini entasisa, Ø stupa je cca 17,5 cm. Kapiteli stupova su dekorirani drvenim rezbarijama izvedenih u stiliziranoj formi, tzv. „nabor-dekoracija («turski friz trokutne forme»)(8)“ ili još poznat u osmanskoj arhitekturi kao *ševran*(9), dok je kod baze stupova korištena alternacija plinti, trohila i abaka sa zuborezima u formi arkadica.

Mihrabska niša, u horizontalnom poprečnom presjeku ima oblik četverouganka dužine stranica: 77, 68, 41, 45 cm /respektivno: prednja stranica, zadnja, lijeva bočna, desna bočna/. Niša je blago zasvedena: visina bočnih stranica stijenki niše je cca 182 cm, a visina niše (mjerena u tjemenu) iznosi 197 cm. Okvir mihrabske niše izlazi iz zidne mase za cca 30 cm, bočne visine stranica okvira iznose cca 270 cm, gornja strana okvira ima stepenaste prelaske na bočnim stranama i odsječak sa lučnim završetkom u tjemenu okvira. Visina do tjemena okvira, mjerena od poda, iznosi cca 303 cm. Mihrab je omalterisan krečnim malterom i okrečen. Tragovi bojene ili stalaktitne dekoracije nisu prisutni.

Desno od mihraba je drveni **mimber**. Njegove tlocrtne visine su cca 76x210 cm, izveden je sa 9 stepenika nejednake visine, a širina stepenice iznosi cca 65 cm. Ulazni otvor, visine prolaza od cca 190 cm, je polukružno zasveden, a kruna iznad prolaza ima talasasto profilirane završetke (vrh krune je na visini od +2,27 m, mjereno od poda). Bočna ograda stepeništa, kao i bočne stranice mimbera su profilirane i ukrašene geometrijskim motivima trouglova, polukrugova i rezbarenih rozeta. Iznad podijuma mimbera (dimenzija cca 65 x 55 cm/širina x dužina) je pokrov oslonjen na četiri stupa (presjeka 65x70 mm). Kupa mimbera (postavljena na pokrov, na koti od cca +3,55 m, mjereno od poda) je šatorasta sa četverougaonim završetkom. Vrh kupe se nalazi na koti od cca +4,40 m. Mimber je ukrašen monohromnom (vrsta svijetlozelene boje) bojenom dekoracijom.

Na **jugoistočnoj fasadi** postavljena su četiri prozora u donjem i dva u gornjem redu, dok su na **ulaznoj fasadi** postavljena samo dva prozora u donjem redu.

Prozori gornjeg i donjeg niza nisu postavljeni u istim vertikalnim osovinama. Prozori gornjeg pojasa su dvokrilni, jednostruki, zastakljeni običnim staklom, a svako prozorsko krilo je podijeljeno u dva polja. U zadnjih 5-6 godina je izvršeno zamjenjivanje prozora donjeg pojasa novim prozorima sa IZO(10) ostakljenjem.

Sa mahfila se jednokrakim drvenim merdevinama (10x29 cm, širina gazišta cca 59 cm) sa obraznim nosačima od talpi debljine cca 6 cm, postavljenim uz zapadni zid penje u tavanski prostor.

Džamija je pokrivena strmim četverovodnim krovom iz čijeg središta izlazi drvena munara. Nagib krovnih ploha je približno 40 stepeni. Krovni opšavi i oluci nisu izvedeni.

Krovna konstrukcija je drvena, a kao pokrov je primijenjen biber crijep (biber crijep je postavljen na drvenim letvicama 2,5x5 cm-postavljenim na mečurazmacima od cca 13,5-14 cm). Kod konstruktivnog rješenja krovne konstrukcije primijenjena su dva krovna vezača postavljena u podužnom pravcu. Grede vezača su dimenzija poprečnog presjeka cca 20x20 do 20x25 cm, a postavljeni su na mečurazmaku od cca 2,20-2,25 m. Na vezače se oslanjaju kose višestruke stolice, dok se sljemena podrožnica oslanja na dvostruku uspravnu stolicu. Krovna konstrukcija je povezana svornjacima i klamfama za stropnu konstrukciju (stropne grede dim. cca 15x15 cm, postavljene su u poprečnom pravcu, na osovinskim mečurazmacima od cca 70-75 cm) - što u statičkom smislu djeluje kao spregnuta konstrukcija. Stropne grede su tesarskom vezom „usjek na preklop“ povezane sa rubnim krovnim gredama-„vjenčanicama“, a rogovi od pritesane građe presjeka cca 15x15 do 15x18 cm, su učepljeni u stropne grede.

Na **munaru** se pristupa sa sredine tavanskog prostora i penjući se spiralnim stepeništem (ukupno je postavljeno 19 gazišta na visinskim mečurazmacima od cca 33-35 cm) izlazi na tzv. „otvorenu“ galeriju šerefte.

Vertikalna konstrukcija munare je izvedena od hrastove građe: 8 drvenih rubnih stupova i srednji drveni jarbol (cca 10x10 cm do 12x12 cm) koji su zakošeni sa vanjske strane, a poprečni presjek ovih drvenih stupova se postepeno sužava idući od baze munare prema njenom vrhu. Vertikalna konstrukcija munare oslonjena je na podnicu izračenu u formi drvenog roštilja. „Svijetlo“ rastojanje ugaonih stupova munare od centralnog jarbola iznosi cca 53 cm (izmjereno u nivou prvih pet stepenika munare).

Godine 1971, vanjski plašt, tijelo munare je u potpunosti obložen pocinčanim limom.

Harem džamije

U džamijskom haremu se nalazi ukupno 20 nišana. Njih deset može se svrstati u starije nišane s obzirom na njihov izgled od kojih je jedan broj muških uzglavnih nišana izveden sa turbanom u gužve, bez natpisa. Na nekoliko muških nišana bez natpisa su isklesani i dekorativni motivi sablje. Samo jedan od tih nišana je datiran sa 1209. (1794./95.) godinom. Zapadno od ograde harem džamije, nalazi se izvor vode Carice.

Na jugozapadnoj strani džamije se nalaze četiri mezara.

Nišan broj 1

Stari kameni ženski nišan, bez natpisa sa isklesanom hadžijskom trakom. Nišan je pravougaone osnove 18x14 cm i visine 70 cm.

Nišan broj 2

Kameni nišan sa turbanom u gužve, odbijena vrha, kvadratne osnove 14x14 cm i visine 67 cm. Na nišanu se nalazi uklesan natpis koji je djelimično oštećen.

احمد رمض... سنة 1209

Amed Rmd (vjerovatno Ramadan). Godina 1209 (1794/95).

Nišan broj 3

Nišan sa odbijenim vrhom, bez natpisa sa isklesanom hadžijskom trakom i sabljom, kvadratne osnove 15x15 cm i visine 60 cm.

Nišan broj 4

Nišan sa turbanom u gužve, bez natpisa, kvadratne osnove 13x13 cm i visine 80 cm. Ne jednoj strani nišana je isklesana sablja, a na drugoj torbica (što bi moglo ukazivati na učena čovjeka). U vrhu osnove nišana je isklesana hadžijska traka.

Nišan broj 5

Uz sami čošak jugoistočnog i sjeveroistočnog džamijskog zida nalazi se nišan bez natpisa koji bi po kazivanju mještana mogao biti najstariji nišan u mezaristanu. Nišan je kvadratne osnove 16,5x16,5 cm i visine 96 cm sa isklesanim mačem i hadžijskom trakom (svi nišani imaju cik-cak isklesanu liniju što ukazuje na to da je preminuli bio hadžija. Većina njih ima isklesanu sablju koja je uglavnom znak preminulog u borbi. Ili su svi bili i hadžije i šehidi ili su, jednostavno kopirali simbole sa najstarijeg nišana).

U dijelu harema uz sjeveroistočnu stranu džamijskog zida su sljedeći nišani:

Nišan broj 6

Muški kameni nišan sa turbanom u gužve, bez natpisa sa isklesanom sabljom i hadžijskom trakom, pravougaone osnove 17x15 cm i visine 85 cm.

Nišan broj 7

Muški kameni nišan sa turbanom u gužve, bez natpisa sa isklesanom hadžijskom trakom, pravougaone osnove 17x14 cm i visine 58 cm. (Po kazivanju Mehmedalije Suljkanovića ovo je mezar Saliha Šiljića koji je preselio 1947.g).

Nišan broj 8

Muški kameni nišan sa turbanom u gužve, bez natpisa sa isklesanom hadžijskom trakom, kvadratne osnove 15x15 cm i visine 60 cm.

Nišan broj 9

Muški kameni nišan sa turbanom u gužve, bez natpisa sa uklesanom sjekirom s jedne strane i godinom 1313 (1895/96) i sabljom s druge strane, pravougaone osnove 18x20 cm i visine 106 cm.

Nišan broj 10

Muški kameni nišan sa turbanom u gužve, bez natpisa sa uklesanom sabljom, pravougaone osnove 18x17 cm i visine 107 cm. (Po kazivanju Mehmedalije Suljkanovića ova zadnja dva mezara pripadaju braći Hašimu i Mustafi Jašić).(11)

3. Dosadašnja zakonska zaštita

Objekat nije bio zaštićen.

4. Istraživački i konzervatorsko-restauratorski radovi

Nema podataka o vršenju istraživačkih radova, a kako objekat nije imao status proglašenog kulturno-historijskog dobra, konzervatorsko-restauratorskih radova na objektu nije bilo. Većinu radova na objektu vršili su samoinicijativno mještani sela. Posljednje takve intervencije su izvršene **sedamdesetih godina 20. vijeka**.

5. Sadašnje stanje dobra

Uvidom u stanje na terenu, ustanovljeno je sljedeće:

- Neprimjerena je izgradnja postojećeg vjetrobrana. U slučaju poduzimanja radova na rekonstrukciji nekadašnjeg otvorenog trijema, potrebno je predvidjeti njegovo uklanjanje.
- Na mihrabskom zidu uočene su pukotine, debljine 1-3 mm, koje se protežu od rubova prozorskih otvora

prema tlu. Bilo bi potrebno izvršiti dodatno istraživanje kojim bi se utvrdilo da li je do slijeganja došlo usljed problema sa nejednakim slijeganjem tla, temeljenjem ili slično.

- U enterijeru objekta je postavljena obloga od drvene lamperije – tako da se ne može pouzdano reći da li je objekat ugrožen djelovanjem kapilarne vlage. Objekat je izgrađen na strmom terenu, u blizini objekta je česma Carica i nije poznato da li je oko objekta izvedena drenaža.
- Ugrađeni su neadekvatni prozori u donjem pojasu džamije. Postoji sačuvan originalni prozor, koji pruža podatke o izgledu i formi nekadašnjih prozora.
- Evidentno je da objekat nema odgovarajuću termičku zaštitu, što je naročito izraženo na sjeveroistočnoj i sjeverozapadnoj strani objekta (ovo su "najhladnije" fasade-okrenute sjeveru, pa se usljed parodifuznih problema evidentne fleke na fasadi-"ocrtavaju" se konture opeka).

6. Specifični rizici

Na objektu su izvršene neprimjerene intervencije, koje su spomenute u prethodnim poglavljima. Sve su reverzibilnog karaktera. U enterijeru, džamija je zadržala dosta autentičnih detalja. Moguće je napraviti nekoliko manjih "sondi" u cilju istraživanja veze nekadašnjeg otvorenog trijema sa zidom. Potrebno je istražiti problem vlage i pukotina na mihrabskom zidu, te, nakon istraživanja, pronaći odgovarajuća rješenja u skladu sa principima zaštite objekata graditeljskog naslijeđa.

III – ZAKLJUČAK

Primjenjujući Kriterije za proglašenje dobara nacionalnim spomenicima («Službeni glasnik BiH», br. 33/02 i 15/03), Komisija je donijela odluku kao u dispozitivu. Odluka je zasnovana na sljedećim kriterijima:

B. Historijska vrijednost (dobra nastala od prahistorije do 1960. godine)

E. Simbolička vrijednost

- Sakralna vrijednost,
- Tradicionalna vrijednost,
- Vežanost za rituale ili obrede,
- Značaj za identitet grupe ljudi.

F. Ambijentalna vrijednost

- Objekat ili skupina objekata je dio cjeline ili područja.

G. Izvornost

- Namjena i upotreba,
- Položaj i smještaj u prostoru,
- Duh i osjećanja,
- Drugi unutrašnji i vanjski činitelji.

Sastavni dio ove odluke su:

- kopija katastarskog plana,
- z.k. izvod, posjedovni list,
- foto-dokumentacija – fotografije gračevine preuzete od Suljkanović Jakuba iz Čojluka,
- tlocrt prizemlja – skicu 12/04/2007 napravio arh. Emir Softić,
- tlocrt mahfila – skicu 12/04/2007 napravio arh. Emir Softić,
- foto-dokumentacija Komisije za očuvanje nacionalnih spomenika BiH, napravljena 12/04/2007, snimio arh. Emir Softić.

Korištena literatura

1904. Truhelka, Ćiro. *Naši gradovi*. Sarajevo: Naklada Knjižare J. Studnička i drug, 1904.

1908. Bodenstern, Gustav. „Povijest naselja u Posavini 1718-1739“, *Glasnik Zemaljskog muzeja u Sarajevu*, XX. Sarajevo: 1908, 95-112.

1952. Kreševljaković, Hamdija. *Prilozi povijesti bosanskih gradova pod turskom upravom, Prilozi za orijentalnu filologiju i istoriju jugoslovenskih naroda pod turskom vladavinom*, II/1951. Sarajevo: Orijentalni institut u Sarajevu, 1952,119-184.

1953. Kreševljaković, Hamdija. „Stari bosanski gradovi“, *Naše starine* I. Sarajevo: 1953, 7-45.

1957. Basler, Đuro. „Stari grad Srebrnik i problematika njegove konzervacije“, *Naše starine* IV. Sarajevo: 1957, 119-130.

1957. Vego, Marko. *Naselja srednjovjekovne bosanske države*. Sarajevo: 1957.

1978. Kovačević-Kojić, Desanska. *Gradska naselja srednjovjekovne bosanske države*. Sarajevo: 1978.
1982. Ančelić, Pavao. „O usorskim vojvodama i političkom statusu Usore u srednjem vijeku“, u: *Studije o teritorijalno-političkoj organizaciji srednjovjekovne Bosne*. Sarajevo: 1982, 142-172.
2003. Nilević, Boris. „Srebrenik u srednjem vijeku na historijskoj sceni“, *Biljeg Srebrnika*, br. 1. Srebrenik: kolovoz, 2003, 39-52.
2004. Jalimam, Salih. „Srednjovjekovna historija Srebrenika“, *Biljeg Srebrnika*, br. 2. Srebrenik: 2004, 21-40.
2005. Jalimam, Salih. „Opširni defter zvorničkog sandžaka“, *Biljeg Srebrnika*, br. 3. Srebrenik: 2005, 36-79.
2007. „Džamija u Čojluku“. Neobjavljeni rad autora Edina Mutapčića, mr. sci. Srebrenik

(1) Varoš se spominje u defterima iz 1604.

(2) Turski *koyluk* = *koy* + *luk*; persijski *koy* (selo) + turski sufiks *luk* (-lik); Vidjeti: Abdulah Škaljić, *Turcizmi u srpskohrvatskom jeziku*, šesto izdanje, Sarajevo: Svjetlost, 1989, 195.

(3) „Murad, kapetan gradačačke tvrđave, izdaje potvrdu (ispravu) o običnom prenosu i davanju tapije nasljednicima Rabke kćeri Hasana Pančića iz Čojluka (Srebrenička nahija), na imetak koji je ona imala u njegovom timaru (izdata 1228).

Kapetan Murat u dokumentu navodi da zemljište koje pripada njegovom timaru i koje uživa Rabka, kći Husejna Pančića, koja je nastanjena u mahali Čojluk koja pripada Begovom Konaku u nahiji Srebrenik, prelazi na njene sinove Husejna, Ibrahima i Sulejmana. Kako su oni tražili da im se izda tapija za uživanje tog zemljišta, Murat-kapetan im izdaje tapiju i jamči da oni uz obavezu davanja poreza neće biti ometani kod korištenja zemljišta. Dokument je izdat 26. sefera 1228. (28.2.1813).“ Izvor: Dr. Nedim Zahirović, „Dokumenti o Srebreniku i okolini“ u *Orijentalnoj zbirci Arhiva Tuzlanskog kantona, Biljeg Srebrnika*, br. 4, Srebrenik: 2006, 81-89, OZ 14-T, 84.

(4) *Samostalni vakufi*, Sarajevo: Štamparija naroda, 1913, 123.

(5) *Glavni rezultati popisa žiteljstva u Bosni i Hercegovini od 22. aprila 1895. godine*, Sarajevo: Zemaljska štamparija, 1906.

(6) Prema iskazu Jakuba Suljkanovića iz Čojluka, njegov predak Mehmedalija Suljkanović (koji je bio rođen krajem 19. vijeka) je pamtio određene podatke vezane za objekat: Tako je god. 1878. džamija pokrivena crijepom (do tada je bila pokrivena šindrom), a do 1910. godine je džamija imala otvoren trijem; 1971. godine, zamijenjena je dotadašnja ispuna zidova od dizme i čerpiča ciglom, a te radove je izveo Mujo Delić iz Špionice; 70-tih godina 20. vijeka, munara je opkovana pocinčanim limom, a limarske radove je izveo Sinan Hasić iz Špionice (podatke na terenu, 16/04/2007 prikupio E. Softić).

(7) U velikoj skupini džamija koje imaju prednji mahfil mogu se izdvojiti dvije podskupine, jedna ima prednji mahfil srednje dubine koji pokriva 1/4 -1/3, a druga ima duboki mahfil koji pokriva 1/3-2/3 prostora za molitvu. Prednji mahfil srednje dubine uobičajena je forma mahfila koja stvara karakterističan unutrašnji prostor skoro u svim džamijama. Većina džamija sa drvenom munarom ima takav mahfil. Nalazimo ga u skoro svim džamijama centralne i istočne Bosne, u džamijama u Sarajevu, Fojnici, Tuzli, Jajcu, Banjoj Luci i drugim mjestima. Na području centralne i istočne Bosne samo izuzetno se javlja duboki prednji mahfil, samo onda kada je trebalo da džamija primi više vjernika. Dva primjera to dobro ilustriraju. Kod male džamije u tvrđavi Kušlat (6,8 x 6,5 m) mahfil dubine 3,1 m pokriva skoro polovinu dužine objekta da bi time bio uvećan prostor za molitvu njene posade. Druga džamija se nalazi u selu Karići kod Vareša. To je također manji objekat (6,2 x 7 m), a trebalo je da primi mnogo vjernika prilikom povremenih religioznih obreda. Mahfil bez istaka dubine 3,3 m pokriva skoro polovinu džamije. Duboki prednji mahfil se izvodi u više varijanti, sa istakom i bez istaka. Obično pokriva polovinu džamije, a ispod njega se nikad ne formiraju sofe sa ogradom, jer bi se time degradirao osnovni molitveni prostor. - Bećirbegović, Madžida, *Džamije sa drvenom munarom u Bosni i Hercegovini*, Sarajevo: Sarajevo-Publishing, 1999, 58-63.

(8) Dekorativna plastika je u trijemu uvijek dobijala svoje mjesto i na bazama i kapitelima stupova, često na postolju minareta, a ponekad i na šadrvanu pred džamijom. Pored baza, sa uobičajenim smjenjivanjem torusa i trohilusa, na stubovima su najpažljivije dekorisani kapiteli. Ukoliko nisu preuzimani sa starijih građevina, oni su u XVI vijeku mogli biti trojako obrađivani. Stalaktitni motiv je tu bio najčešći i može se reći da je bez prekida dominirao u dekoraciji kapitela kroz cijeli XVI vijek. Moguće je uočiti razlike u načinu njegov obrade: rađen je u jedan ili više redova; negdje, kao kod Husrev-begove zadužbine u Sarajevu ili novopazarske džamije, stalaktiti su pliće rezani i suhlje izvočeni, drugdje opet, kao kod počiteljskog zdanja dobijali su punije, plastičnije oblike. Drugi motiv, korišten za ukrašavanje kapitela, bio je izvorno turski friz trougaonih formi, koji je u brusanskoj stilskoj grupi bio primjenjivan i kao konstruktivno prelazno rješenje. Na kapitelima u našim krajevima javljao se taj motiv češće u prvoj polovini XVI vijeka - Ishak Čelebijina džamija u Bitolju - no u poznijim decenijama ovog stoljeća, kada ga

nalazimo na sarajevskoj džamiji Ferhad-bega Vukovića-Desisalića. Najzad, usitnjavanjem formi i plošnijom obradom ovog motiva izvedena je i treća vrsta dekoracije kapitela, tzv. "baklavali" ornament, koji se kod nas obično na istom spomeniku javljao naporedo sa lijepo rezanim stalaktitnim kapitelima, kako to vidimo i na bitoljskoj Hajdar-kadijinoj džamiji i na banjalučkoj zadužbini Ferhada Sokolovića. (Andrejević, Andrej, *Islamska monumentalna umjetnost XVI vijeka u Jugoslaviji, Kupolne džamije*, Beograd: Filozofski fakultet u Beogradu, Institut za istoriju umjetnosti, studije 6, 1984. godine, 74, 75.)

Isti primjer dekoracije imaju kapiteli stupova trijema Handanija džamija u Pruscu koja je sagrađena 1617. godine." četiri niska zdepasta stupa trijema kod kojih su baza, tijelo i kapitel urađeni od jednog komada kamena; baza je oblikovana kao polulopta a na kapitelima se javlja tzv. nabor-dekoracija («turski friz trokutne forme»)." - Odluka Komisije broj 09-2-17/05-6, Graditeljska cjelina – Handanija džamija (Handan-begova, Hajdar Čehajina ili Čaršijska džamija) u Pruscu.

(9) Kulturno naslijeđe bez granica, CHwB, *Restauracija Handanija džamije*, Izvještaj broj 3/2006, Sarajevo: Bemust, 2006, 22.

(10) Prozori sa dvostrukom staklenom stijenkom između koje se nalazi, obično 12-16 mm vakuumske sloja.

(11) Opis nišana uradio kaligraf Hazim Numanagić nakon obilaska harema džamije Čojluk dana 20.02.2008. godine.

